
Informe al voltant de la possible consideració com a BIC del conjunt format per la torre-palau del Mestre de l'Orde de Montesa i el convent de Sant Domènec de Sant Mateu

Autor: Css. Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple Villena, 30 d'octubre 2023

I Antecedents

El 10 de Juny de 2023 es va rebre a la seu electrònica del Consell Valencià de Cultura un escrit de l'Ajuntament de Sant Mateu en què es presentava " *SOLICITUD DE INFORME BIC PALAU-CONVENT DE SANT MATEU*" acompanyat d'un "Informe para la solicitud de Declaración de BIC de conjunto de la Torre-Palacio Maestral de la Orden de Montesa y el Convento de Sant Domènec de Sant Mateu"

L'escrit, després de l'exposició que considera adient finalitza amb una conclusió on s'exposa:

"1. En base al presente informe y solicitud se emita informe de apoyo a la Declaración de BIC para remitir a la Dirección General para la solicitud al Ministerio del Número de Inscripción del BIC.

2. Se emita informe de apoyo y justificación de la Declaración del BIC como Conjunto del Palacio Maestral de la Orden de Montesa y Convento de los Dominicos, por su importancia histórica patrimonial de las dos edificaciones, por su relación en la historia de la construcción de ambos edificios como parte de un conjunto y por el valor de la singularidad y representación de la Orden valenciana de Montesa y sus Maestres en la Villa de Sant Mateu".

La presidenta Pedrós encarrega a la Comissió de Llegat la consideració de la petició i els consellers sotasignats es fan càrrec de l'elaboració de l'informe sol·licitat.

El proppassat 27 de juny es va visitar la vila de Sant Mateu per tal de conèixer directament els béns patrimonials referits, amb la companyia de tècnics municipals que aporten abundant informació escrita referida a la història de la vila i als seus monuments.

II Declaracions patrimonials de la vila de Sant Mateu i dels béns

En l'àmbit territorial on es troben els béns de referència hi ha diverses declaracions patrimonials que afecten els següents:

Béns d'Interès Cultural

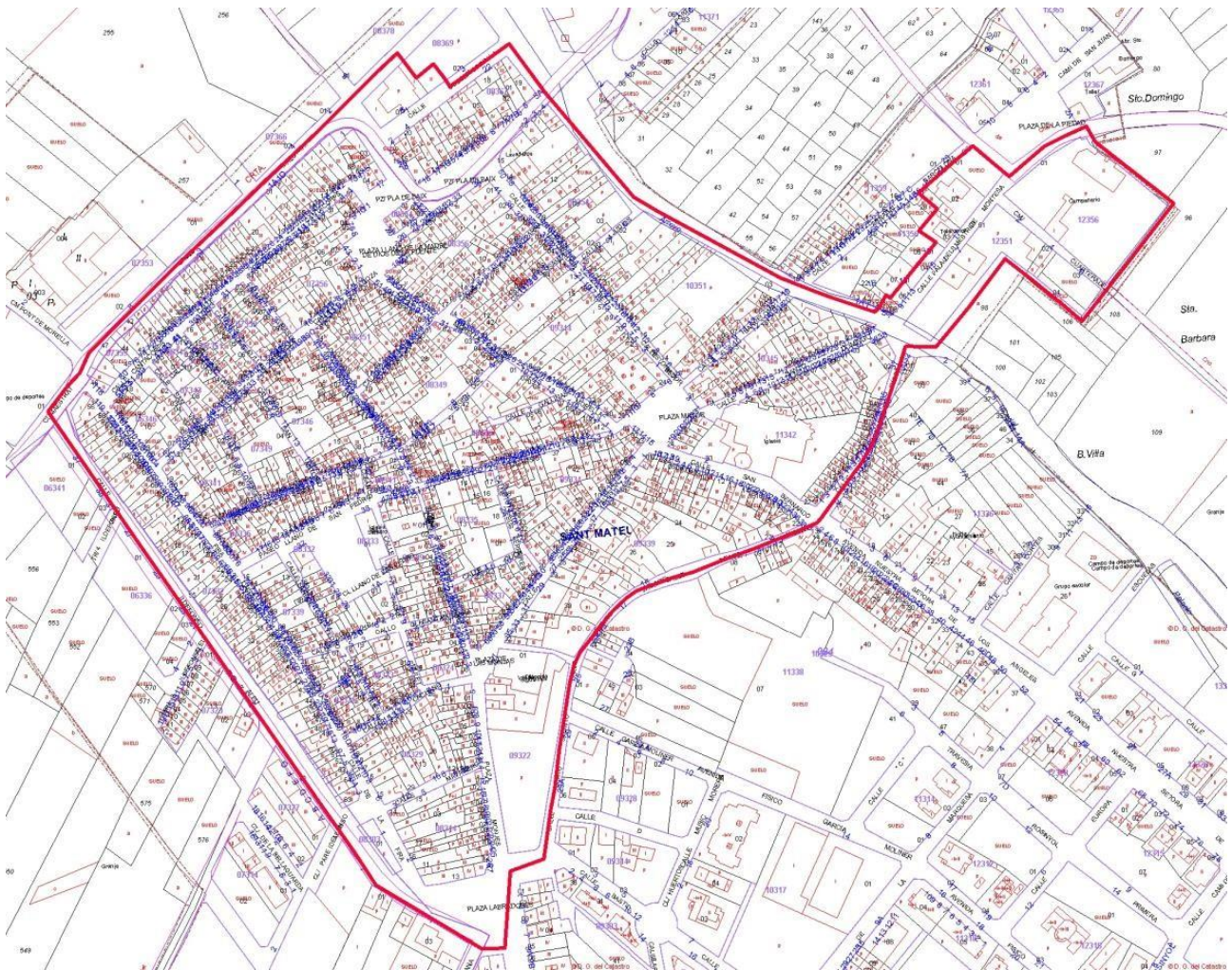
Conjunt històric de la vila de Sant Mateu, que gaudeix de declaració singular com a Bé d'Interès Cultural i està inscrit en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià (IPCGV).
Escut de la torre de l'antic Convent de Sant Domènec, amb categoria de Monument.
Jaciments arqueològics: Conjunt Històric de Sant Mateu, tipologia d'hàbitat dispers.

Béns de Rellevància Local

Convent de Sant Domènec, amb categoria de Monument d'Interès Local.

Torre-Palau del Mestre de l'Orde de Montesa de Sant Mateu, com a Monument d'Interès Local.

Jaciment arqueològic : Convent de Sant Domènec, tipologia de convent.

Delimitació de l'entorn del BIC del Conjunt Històric de Sant Mateu.

Font: Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià. Secció 1a.

Detall dels béns a estudi

III Importància històrica dels béns a estudi.

La presència dels béns es remunta al segle XIV. En paraules del senyor Arturo Zaragoza: *El Palacio maestro de la orden de Santa María de Montesa fue, junto con el castillo y palacio de Peñíscola, el edificio civil de mayor interés histórico del Maestrazgo. La torre-palacio maestro debió construirse al poco de la conquista cristiana del territorio. Tuvo su mayor esplendor entre los siglos XIV al XVI. A fines del siglo XVIII su función se reducía, prácticamente, a servir de almacén de diezmos de la orden de Montesa. Quedó arruinado durante las guerras civiles españolas del siglo XIX. Con el posterior abandono se perdió hasta la memoria del lugar preciso en el que se situaba. El hallazgo de un conjunto de planos correspondientes a proyectos de renovación del edificio, realizados en el último tercio del siglo XVIII, permiten conocer su localización precisa. Igualmente permiten identificar las partes originales, las*

enterradas y la restitución hipotética de cómo fue este histórico edificio al cabo de casi ciento cincuenta años de su olvido¹.

D'altra banda, l'antic convent de Sant Domènec va ser fundat en 1360 pel Mestre de Montesa Pere de Tous per tal de completar les funcions de l'Orde en el territori de l'entorn de Sant Mateu. La primera guerra carlina va provocar-ne la ruïna definitiva i la venda a particulars durant primera desamortització de Mendizábal; el solar es va convertir en magatzems i fàbriques.

IV Estat present del béns

El conjunt format per la Torre-Palau i el Convent està situat al marge esquerre del barranc del del Palau, que el separa del nucli urbà de la vila. S'estén tot al llarg del Camí dels Mestres de Montesa, d'orientació sud-nord, i enfront d'ell es troba la Plaça de la Pietat. El conjunt està format per dos indrets o grups d'edificacions separades per una senda o camí, d'ús agrícola hui en dia, que corre de ponent a llevant.

La peça pròxima al nucli urbà està formada per unes edificacions de dos i tres altures, habitades, i una llarga tanca de maçoneria. D'acord amb l'estudi Memòria Descriptiva², l'estat de conservació és "*molt deficient*". A la part interior de la parcel·la hi ha construccions que correspondrien a la zona est del conjunt del Palau, amb restes singulars com ara portades de pedra picada, construïdes en maçoneria i en "*avançat estat de deteriorament*".

¹ ZARAGOZA CATALÁN, Arturo, "El palacio maestral de la orden de Montesa en Sant Mateu". Actes de les Terceras Jornadas de Historia, Arte y Tradiciones Populares del Maestrazgo realitzades pel Centre d'Estudis del Maestrat (Sant Mateu 5, 6 y 7, XII, 1992) pp. 113-132

² Memoria Descriptiva. Propuesta de intervención en el conjunto del Palacio de la Orden de Montesa y los restos del Antic convent de Sant Domènec de Sant Mateu (Castellón)". El Fabricante de esferas. 2023.

Documentació gràfica sobre l'estat actual del conjunt de la Torre-Palau dels Mestres de Montesa.

FONT: Informe para la solicitud de Declaración de BIC de conjunto de la Torre-Palacio Maestral de la Orden de Montesa y el Convento de Sant Domènec de Sant Mateu.

La peça ubicada al nord del conjunt pertany a l'antic Convent de Sant Domènec, que al llarg dels anys ha estat utilitzat per a molt diverses funcions, amb successives modificacions i construcció de noves edificacions, la qual cosa ha *"degradat notablement el conjunt patrimonial i n'ha desvirtuat per complet la configuració original"*.

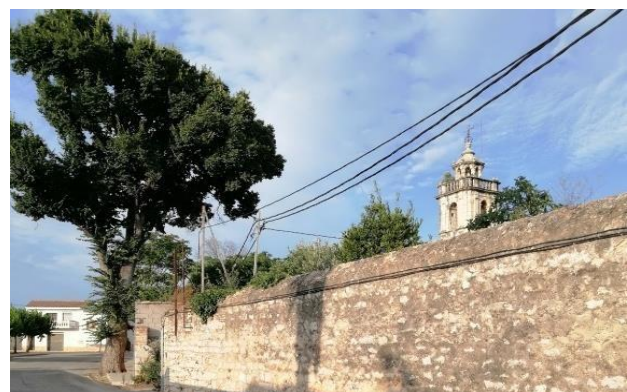
Excepcionalment, trobem la Torre del Campanar de les Llàstimes en bon a causa de la restauració feta al 2021, encara que hi ha, adossades, unes edificacions impròpies.

Hi ha, a més, restes arqueològiques en la zona central del convent *"pertanyents probablement a l'antiga església"* i també els murs exteriors perimetrals de maçoneria, tots degradats i amb aportacions impròpies.

Les valoracions fetes s'ajusten al document *"Memòria Descriptiva"* que a partir d'elles elabora la Proposta d'Intervenció en el Conjunt del Palau de l'Orde de Montesa i les restes de l'Antic Convent de Sant Mateu.

Documentació gràfica sobre l'estat actual de l'Antic Convent de Sant Domèneg.

FONT: Informe para la solicitud de Declaración de BIC de conjunto de la Torre-Palacio Maestral de la Orden de Montesa y el Convento de Sant Domènec de Sant Mateu

V Proposta d'Intervenció en el conjunt del Palau de l'Orde de Montesa i les restes de l'Antic Convent de Sant Domènec

La Proposta d'Intervenció que han pogut conèixer els autors d'aquest informe ha estat elaborada pels tècnics "El fabricante de esferas COOP.V" i es concreta en una Memòria Descriptiva que analitzem tot seguit.

Els primers punts són contextuals i donen pas a la descripció del projecte d'intervenció, que en el punt 6è exposa els objectius de *"conservar, estudiar y poner en valor los bienes patrimoniales mediante su difusión y, por otro, dotar a Sant Mateu de un espacio urbano peatonal al aire libre para disfrutar de su patrimonio y paisaje"*.

D'aquesta manera, *"el conjunto se convertirá en un enclave social y cultural con un espacio de museo y cafetería en un entorno privilegiado, conectado con el núcleo urbano a través de una intervención del espacio público de la plaza de la Piedad y la calle Palau dels Mestres de Montesa, entendidos ambos como espacios destinados a potenciar los valores de los bienes patrimoniales"*.

La intervenció es duria a terme en tres fases: la primera, centrada en el Convent de Sant Domènec; la segona, entorn de l'espai públic; i la tercera, al Palau de l'Orde de Montesa.

En tots tres, els principis o claus de la intervenció són: la consolidació d'estructures conservades, la construcció de noves estructures per a l'ús proposat i, en tercer lloc, l'habilitació d'espais socials, museogràfics i de difusió patrimonial.

Cal dir que la Memòria Descriptiva és exemplar pel que fa a la claredat expositiva i la coherència d'objectius invocats i mitjans aportats, sense que pertoque a aquest informe, però, la condició de jutjar-ho.

VI Consideracions entorn de la petició de l'Ajuntament de Sant Mateu

En vista del que s'ha exposat, es desprenen les següents consideracions referides als articles i apartats pertinents de la Llei 4/1988 Patrimoni Cultural Valencià.

Article 26: Classes dels Béns d'Interès Cultural,
Apartat A) Béns Immobles,

a) *Monuments. Es declaren com a tals les realitzacions d'arquitectura o d'enginyeria i les obres d'escultura colossal.*

No és d'aplicació, pel fet que les restes d'ambdós edificis estan profundament alterades, o en ruïna, i la seua qualitat es troba necessàriament en el camp de la arqueologia.

e) *Lloc Històric. És el lloc vinculat a esdeveniments del passat, tradicions populars o creacions culturals de valor històric, etnològic o antropològic.*

Certament, el conjunt format pel Palau i el Convent, unit als espais exteriors, forma una unitat d'arrels històriques superiors amb mèrit suficient per assolir aquesta qualificació. En el mateix sentit, cal recordar que el Convent va ser construït pels Mestres de l'Orde de Montesa al segle XIV per a completar les funcions de l'Orde en el territori de l'entorn de Sant Mateu. A més, la intervenció tracta de potenciar els aspectes històrics i culturals del conjunt.

f) *Zona Arqueològica. És el paratge on hi ha béns, l'estudi dels quals exigeix l'aplicació preferent de mètodes arqueològics, havent estat o no extrets, i tant si es troben en la superfície, en el subsòl o davall les aigües.*

L'adequació de l'apartat a la realitat material del conjunt és patent i, per tant, cal recolzar-la per a enfortir-ne la singularitat, tot i que el Conjunt HA de Sant Mateu gaudeix ja d'aquesta protecció pel fet d'estar inscrit en l'apartat de Jaciments Arqueològics de l'Inventari.

VII Conclusió

Com a conclusió de tot el que s'ha exposat, amb el suport de l'estudi tècnic consultat i de la inspecció duta a terme, així com de la reflexió patrimonial exposada, es proposa que el Conjunt format per la Torre-Palau dels Mestres de l'Orde de Montesa i el Convent de Sant Domènec a la Vila de Sant Mateu siga declarat Bé d'Interès Cultural en les categories de Lloc històric o Zona Arqueològica.